

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԵՐԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԻՆՆԵՒՏԱՍՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՌՆԵՐԱ ՈՒՐԲԱԹ 14 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 1858

ԹԻՒ 584

ԶՄԻՌՆԵՐԱ, 14 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ

ՀԱՄԱՐՈՍ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Ինչպէս մեր նախնիքս թուով ծանուցինք, Վաղղիյ և Բորթուկայի կառավարութեանց մէջ ի պատճառս Շալլէ ժող նաւուն պատահած դժբաղդ վէճը բարեկամօրէն վերջացաւ: այսինքն Բորթուկայի կառավարութիւնը ըստ ամենայն մասին ի գործ դրաւ Վաղղիյ պահանջները: Թէպէտ Փարիզի Վեպէ՛ն-օր անուն պաշտօնական օրագիրը կըսէ թէ Վաղղիյի գահինը անաշուղտութեամբ քննելով այս գործը համոզուեցաւ Վաղղիյ կառավարութեան իրաւանցը վրայ, սակայն ուրիշ քաղաքութիւններ կըհաստատեն թէ Բորթուկայի կառավարութիւնը հրապարակաւ բողբեր է այս կարգադրութեան դէմ, ծանուցանելով թէ Վաղղիյ զօրաւոր տէրութեան բռնի ընթացքին չկրնալով դէմ դնել, անոր պահանջները ընդունելու ստիպուեցաւ: Եւ յիշուի Վաղղիյ տէրութիւնը չազնայ յանձնել այս գործը միջնորդ տէրութեան մը խաղաղասիրական գաղափարներն զոր առաջարկած էր Բորթուկայի կառավարութիւնը: Այլ ինքը համոզուած ըլլալով իւր իրաւանցը վրայ ինքնիշխան շուտով արդարութիւն բրաւ:

Բորթուկայի տէրութիւնը մեծապէս ցաւելով Վաղղիյ այս ընթացքին վրայ, չուզէր ընդունիլ ի մասին փաստաց հատուցման միջնորդ գաղափարի մը որոշումը, զոր Վաղղիյն առաջարկած է: այլ պատասխանեց թէ, ըստորում գլխաւոր խնդրոյն համար Վաղղիյն միջնորդ գաղափար մը չընդունեցաւ, Բորթուկայի կառավարութիւնն ևս գրաւական հատուցման համար չուզէր ամենեւին առարկութիւն մը ընել, և պատրաստ է անմիջապէս վճարելու դիմաքէնն փաստաց, զոր նոյնիքն Վաղղիյ կառավարութիւնը արժան պիտի գտնէ:

Սեփին Բրիտանիոյ օգոստոսիաւ թագուհին յատուկ յայտարարութեամբ մը, որ արդէն

յու զարկեցաւ ի կալիաթա, իմոյ կուտայ Հնդկաստանի ժողովրդոց թէ այս երկրին կառավարութիւնը, որ մինչև ցայսօր ինկերութեան ձեռքն էր, ինչպէս Վեհափառութեանը անցաւ և ինքը իւր նախարարաց ձեռքը պիտի կառավարէ զայն: Չինաստանէն կըգրեն թէ լրտ Վշին, որ ճարտն քացած էր, յիշեալ տէրութեան կայսեր հետ յանուն Վիթթորիա թագուհւոյն առևտրական գաշնադրութիւն մը ընելէ ետեւ՝ որ Վաղղիյ Վիտցեալ-Նահանգաց ըրած գաշնադրութեանը բոլորովին համաձայն է, վերագործեր է ի Չինաստան:

Ինտունի մէջ պատրաստութիւններ կրտեսնուի միշտ նոր դօրք և զինուորական պաշարներ յուղարկելու ի Հնդկաստան: ուր տակաւին բաւական դժուար գործք և աշխատութիւններ կան ընելու, կատարելապէս հնազանդեցնելու համար պատամբները և յիշեալ լայնածաւալ երկրին բարեկարգութիւնը և ապահովութիւնը վերջ տին հաստատուելու համար:

Ելեցաւ ամսոյ 27ին ի պատիւ մօսիւ Պերտի նան տը Էսէփին, խիստ փառաւոր հացկերոյթ մը եղաւ ի Մարտիի մեծ թատրոնին սրահին մէջ, ուր 400 փառաւորականներ սեղան նստան: Յիշեալ երկ երի անձը՝ ի պատասխանի ատենախօսութեան մը զոր ըրին անոր կենդանութեանը գինի խմելու ժամանակը, բաւ թէ Վուէզի պահանջին բացուելուն՝ այսինքն ջրանցք մը ըլլալու առջև աշխատութիւնները մինչև երեք ամիս պիտի սկսին և ջրանցքը երեք տարուան մէջ պիտի լինայ: Այս յայտարարութիւնը ջերմեռանդ ուրախութեամբ ընդունուեցաւ բոլոր սեղանակցներէն: Սակայն դժուարին կերելի մեզ որ առանց գործակցութեան Սեփին Բրիտանիոյ կառավարութեանը որ այս հսկայական առաջարկութեան գործադրութեանը դէմ է, մօսիւ տը Էսէփին ակնկալութիւնը յաջողութեամբ պատկուի և մինչև երեք ամիս ձեռք զարնուի Վուէզի ջրանցքին աշխատութեանցը: Բրիտանիոյ պաշտօնէից ժողովը ամէնը մէկտեղ

իւր հրաժարականը տուած ըլլալով, թագաւորին փոխանորդ բարձրագոյն թագաւորագն Վիլլամ Իշխանը նոր պաշտօնէից խորհրդանոց մը կազմելու հոգաւորութիւնը Հոնէնդըրբէն Վիլլամին կէն Իշխանին յանձնեց՝ նախագահ անունակելով զինքը նոյն խորհրդանոցին, որ նոյեմբերի 6ին ըստ նոր տուած կազմութեան և բարձրագոյն հրամանագրով հաստատուեցաւ: Հոնիական կղզեաց օրէնսդիր ժողովոյն և ընդհանուր կառավարիչ լորտին մէջ ժամանակէ մը ի վեր տարաձայնութիւններ և երկպառակութիւններ ծագած ըլլալով, Սեփին Բրիտանիոյ թագուհւոյն հրամանաւ միտար Վլէտթըն քաղաքագէտ մեծարդոյ անձը, որ միանգամայն երկ երկ ատենաբան է, արտաքոյ կորդի բարձր պաշտօնիւ մը պիտի երթայ ի Վորթու: ուր ընտրութեամբ փնտռելով և անաշուղտ քննելով յիշեալ տարաձայնութեանց պատճառները պիտի աշխատի, և թէ կարելի է, համաձայնութիւնը հաստատուելու յիշեալ կղզիներուն անդղիացի և հոնիացի կառավարացոց մէջ:

Յայտնի է, որ Յոնիական կղզիները փոքրիկ տէրութիւն մը կըկազմեն ընդ պաշտպանութեան Վաղղի կառավարութեան և իրենց յատկացեալ օրէնքներ ունին: Ժողովուրդը իրենց երեսփոխանները կընտրեն և ասոնց ընտրութեամբ ծերակուտի ատենանը կըկազմուի: և այս ատենանին ու Վաղղիյն յուղարկուած ընդհանուր կառավարիչ լորտին յանձնուած է գործադիր իշխանութիւնը: Վանի մը տարիէ ի վեր ծերակուտին և լորտ կառավարիչին մէջ տարաձայնութիւններ ծագելով յիշեալ ատենանին անդամներէն քանի մը հոգի անցեալները պատգամաւոր յուղարկեցան ի ռոտոն, Յոնիացի ժողովրդեան գանդատները ծանուցանելու Վաղղի կառավարութեանը: Եւ ահա այս պատգամաւորութեան պատճառաւ է որ միտար Վլէտթըն արտաքոյ կորդի պաշտօնիւ Յոնիական կղզիները կըրթայ: Սեփին Վաղղիոյն յուղարկաւորութեան կառքը, որ շատ տարիէ ի վեր սուրբ Հեղինէ կղզիէն բերուելով Վուլփիզ զինարանը պահ-

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԶԱՅԱԶԵԱՆ ՈՒՍՈՒՄԱՐԱՆԻՆ

ԻԱԼԻԳԵԱՆ ՈՒՍՈՒՄԱՐԱՆԻՆ ԻԹԵՈՂՈՍԻԱՆ

Սօսերս իմաստասէր ջանիք գերապատիւ Վաղղիի վարդապետի Վաղղեան, և ազգաւոր ու վեհանձն առատաձեռնութեամբ Նոր Նախընտանցի խաղաղեան տէր Յարութիւնին ի թէոքոսիա (Վեֆէ) բացուելիք ուսումնարանին բերկրալի լուրն արդէն առեր և ուրախացած են ազգայինք: մեր ուրիշ առթի թողով խաղաղեան վեհամիտ ազգային բարերարին կենսագրութիւնն ու կենդանագրոյն հրատարակումը, առայժմ իւր հիմնած ուսումնարանին կայսերական հաստատութեան թուղթն ու կանոնները ծանուցանեմք:

ԱՌ՝ ՏԵՂԱԿԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՎԻՃԱԿԻ ՀԱՅՈՑ ՆԱԽԵՆԵՒԱՆԻ ԵՒ ՊԵՍԱՐԱՊՈՑ

Բարեբախտ գտեալ մատուցանել խոնարհաբար առ ինքնակալ զառաջարկութիւն գերապատիւ տէրութեանդ որ յազապ կառուցանելու ի թէոքոսիա զառանձինն ուսումնարանի վան պատանեաց ազգին հայոց: Ընդ նմին արկի ընդ ակնարկութեամբ Նորին Վեհափառութեանը:

(Սաղգային այս պատուական տեղեկութիւնները Մատաղ Ազաւնոյն հոկտեմբերի տարակէն քաղելով յօժարովի կըհրատարակեմք ի ծանօթութիւն մեր յարգելի ընթերցողոց:

զգեժադրեալն յՍտիկանարանի ներքին գործոց, համաձայնութեամբ Ստիկանաց՝ արտաքին գործոց, ազգային լուսաւորութեան և հանրական կուսակալին նորոյն Սոսիոյ և Վեսարապիոյ, և զհիմնական գլխաւորապէս ի վերայ առաջարկելոյն ինձ ձեռք՝ մինչդեռ աստ ի Փեթրալըկ էլիք խեղամութեանց, զնկարագիր կանոնաց ուսումնարանին այնորիկ:

Վեհափառ ինքնակալին բարեհաճեալ ընդ Ձեր առաջարկութիւն՝ այնու զի ուսումնարանի բացի և յառաջացի ըստ կանոնացն այնորիկ արժանաւորելոց հաւանութեան Ն. Վեհափառութեան, պատուիրեաց ինձ առաքել յայնցաւէ մէն մի օրինակ առ Ստիկանի Ազգայնոյ լուսաւորութեան, առ հանրական կուսակալ կոման թրոկինով և առ ձեզ, առ պարտաւարաշունտ տնօրէնութիւն:

Օայսպիսոյ կայսերական կոմեցիզութիւն տալով ձերումը գերապատիւ տէրութեան տեղեկութիւն, յարելով ի այն և զօրինակ կանոնացն ի վեր այսր յիշատակելոց, հարկ համարիմ աղաչել զի իղէպ ժամու ծանուցիք ոտիկանաւորան ներքին գործոց զկարգադրութիւնն զորս առնիցէք վան կառուցման նոյն ուսումնարանին:

Ստիկան ներքին գործոց,
Չեւապրէալ, Ս. ԼԱՆԱՐՈՑ
Հասցապէալ, ԿՈՍՏ ՍՈՒԵՐԱ:

ԿԱՆՈՒՐ ՀԱՅԱԶԵԱՆ ՈՒՍՈՒՄԱՐԱՆԻՆ ՈՐ ԻԹԵՈՂՈՍԻԱՆ ՔԱՂԱՔԻ

ՎԵՍՏԻԿԵԱՆ ԿՈՍՏԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Ուսումնարանն այն պարտի ինեւ մասնական վարժոց սահմանեալ ի գաղափարակութիւն հայկազն պատանեաց՝ առանց խորելոյ զտեղի ծննդեան և զծագումն սերնդեան նոցա:

Յուսումնարան անդր մարմին ընդ ունելի լինել ոչ միայն Հայք հպատակեալք լուսաւորչաւ կան եկեղեցւոյ, այլև այնորիկ ի Հայկազանց որ զհետ երթայցն հռովմեական և բողբական եկեղեցեաց: Արքին ևս յամենայնի հպատակին կարգաց սահմանելոց յուսումնարանի անդ, բայց ոչ բռնադատելոյն երբէք ունկնդիր լինել դասուց կրօնական գիտութեան տուելոց ըստ կանոնաց լուսաւորչական եկեղեցւոյ:

Ուսումնարանն այն ազատ մնալով յանընդմէջ տեսչութեան Ստիկանին Վաղղային լուսաւորութեան, պարտի կալ և մնալ ընդ անձնական առաջնորդութեամբ և վերատեսչութեամբ Վաղղիի վարդապետի Վաղղեան, և յետ նորա առաջնորդաց վիճակին Հայոց Նախընտանի և Վեսարապիոյ:

Ըռաջնորդի ուսումնարանին սեպհական գործ է կարգել ուսուցիչս և ընտրութիւն առնել գրեւոյ և ոճոյ դասախօսութեանց: սակայն զհետ երթալով կանոնին առհասարակ ընդունել:

Հոգաբարձուաց այս աղբոսու գիտաւորութեան նպատաւաւորաց ընտրու համար յիշեալ մեծաշուք տիկինը յանձնառու եղաւ զանազան տեսակ բարակ ասորէն գործութեան վերաբերեալ նիւթերը ձրիաբար մատակարարել նոյն վարժարանին ։ որուն վարժարանէն հոգ արտի տանին նոյն նիւթերով աղբի աղբի բարակ ձեւազորներ բանել տալ յարմար սեպուած աշակերտահետց, այսինքն փոքրիկ բարձեր, ծաղիկ ամանիկ և լանի ներքեւ դնելու բանուածներ, զանազան քաւիներ, արհեստաւոր ծաղիկներ, և այլն ։

Այս գործերը յօգուտ յիշեալ վարժարանին ի պատահել առթիւ, պիտի վաճառուին, և ա նոյն արժէքով ձեռն օգնականութեան պիտի կարկառուի կարօտ աշակերտահետց, անոնց պէտք եղած բաները հոգալով ի մասին յառաջագիտութեան ասորէն գործութեան մէջ ։

Թեպէտեւ կարգաւ գրելը, և ուրիշ բարոյական կրթութիւնները ամենահարկաւոր են թէ՛ աղջկի և թէ՛ մանկան մը համար, սակայն միանգամայն արհեստ մըն ալ սովորել անհրաժեշտ պէտք մըն է ։ Այս այս բանին վրայ հարկ չէ երկարորէն խօսիլ ։ քանզի տարակից չունիմք թէ շատ ծնողք փորձով իմացած են այս մեր դիւտողութեանց կարեւորութիւնը ։

Աւստի շատ կը ցանկանայ, որպէսզի եթէ կարելի է, քաղաքիս Վերստիւն վարժարանին մէջ ևս ծառայական արհեստ մը գնելու հոգ տարուի չքաւոր աշակերտաց համար ։ որոնք իրենց սկզբնական ուսմանց հետ կրնան նոյն արհեստն ալ սովորել ։ Այս կերպիւ, դպրոցէն ելելու ժամանակը ձեռքերնին արհեստ մըն ալ կուենան, որով առանց բեռ մը ըլլալու իրենց կարօտ ծնողացը, օրական ապրուստին կարող կըլլան ծախելու գիւրութեամբ ։

Հռիփսիմեանց վարժարանին մէջ, զանազան տեսակ ասորէն գործութեան ի զատ, աշակերտութեանց դաս կըտրուի հայերէն կարգաւ գրել, քերականութիւն, սկզբունք թուաբանութեան և քրիստոնէականութիւն համառօտ ։ Այլեւ ա մեն օր բարոյական խրատներ կըտրուին անոնց ի մասին համեմատութեան օր աղջկան մը փառաց պատկէն է, ի մասին հնազանդութեան և երախտադիտութեան առ ծնողս և առ վարժարանս իւրեանց, և ի մասին ուրիշ զանազան առաքելութեանց ։

Վերստիւն վարժարանին մէջ աշակերտները առայժմ կըսովորին, օտար լեզուներէն ի զատ (որ են թուրքերէն, գողղիերէն, անգլիերէն, և յունարէն), հայկաբանութիւն, Հայոց պատմութիւն, քրիստոնէական վարդապետութիւն, սկզբունք թուաբանութեան, աշխարհագրութեան, և ուրուագրութիւն ։

Ինչպէս աղջկանց վարժարանին մէջ, նմանապէս Վերստիւն դպրատունը ևս բարոյական խրատներ համառօտու ամեն օր կըտրուին բոլոր աշակերտաց յորդորելով զանոնք ի պարկեշտութիւն, յազգասիրութիւն, յեղեայնութիւն, ի հնազանդութիւն և յերախտադիտութիւն առ ծնողս և առ վարժարանս իւրեանց, ի հեղուքի ի բարեպաշտութիւն, և այլն, և այլն ։

Այս կարճ խօսքով ծանուցիք, ի տեղեկութիւն հասարակութեան, յիշեալ երկու ազգային վարժարանաց զանազան ուսմանց այժմեան վիճակը և զընթաց օրուն կընտելին հոգաբարձուները ի մասին ուսումնական և բարոյական կրթութեան աշակերտաց և աշակերտութեանց ։ որոց թիւը ընդամենայն 500 հոգի է առայժմ, այսինքն 350 արու և 150 եգ ։

Ուրը յընտանդէմն յատուկ նամակաւ մը հետեւեալ տեղեկութիւնները կըգրեն մեզ հանդուցեալ արեւզան Վալիթ աքթիպիսիպոսին վրայօր, որուն առ խոստած փոխումը ծանուցիք մեր նախնիքաց թուովը ։

Վերստիւն վարժարանի Վալիթ Եպիսկոպոսին հիւանդութիւնը և մահը խիստ մեծ կոկորտաց և իրաւաւոր տխրութեան մէջ թողուց բոլոր միաբանութիւն խորհրդով հանգուցեալ խիստ կարեւոր և գործունէ այնպիսի մէկն էր, և իւր քաղցր, գըթոտ և մարդասէր բնաւորութեամբ բոլոր մի

աբանից համակրութիւնը ստացած էր, և ամենէն ալ իբրեւ հայր գործողութեան ծանցուած ։ Նրիւր ժամանակ մեծ ծառայութիւններ ընէին յետոյ՝ փոխանորդութեան պաշտօնն ալ վարեց նախորդ ըւստիպի Վատրիարքին կենդանութեան և արդի ամենապատիւ որբաղանին երկրորդ տարին կամովին հրաժարեցաւ նոյն ծանց պաշտօնէն, որ սկսած էր աւելի ծանրանալ, և միայն դարպաստան նախագահութիւնը յանձն առած էր, զոր ամենայն հաւատարմութեամբ և միաբանական ոգով ի գործ գրաւ մինչև իւր վախճանը ։

Հանգուցելոյն հիւանդութիւնը քաղցիկը ըստած մահաբեր վերքն էր, որ սեպուած բեր ամայ սկզբները երեցաւ կոնքիկն ալ կողմը ։ բայց ինքը առջի բերան բանի տեղ չգնելով և հարկաւոր գործանները չտանելով խցը սխաւ յանկարծ զոյրանալ, և սակաւ զինքը բժշկաց օգնութեանը գիմելոյ, որոնք փութալով թէպէտեւ աղբու դարմաններ ըրին ակտիւ առաջին տունը չհամար, այսու ամենայնիւ քաղցիկը տեսակը մահաբեր թէ և ապտամբ ըլլալով՝ բոլոր բժշկաց ծարտարութեանը գէմ գրաւ ։ Սէկ կողմն ալ տունաւորութեան բնական ցաւ խիստ նեղելով՝ այն ատիւն հասուցին զինքը, որ մարդկային դարմանները մէկի թողալով, իւր անտանելի ցաւը և կոկորտաց մէջ հոգի որ դեղեր միայն կընկերէր ։ զարմանալի համբերութեան և լեւեռայն արտաւերքներ թափելով միշտ զձեռք վարդապետ յօգնութիւն կրկնէր, և երկուսուր Տիրոջ կամաց զինքը յանձնելով՝ այն օրինակ երկնային սիրով փառեցաւ, որ մահուանէն երեք օր առաջ գրեթէ հոգով յափշտակուած կըկանէր ։ Սէկիլի գնացել քովէս արեւակք, փառքի Յիսուս փրկիչն իւր մօրը հետ եկան զիս բժշկելոյ, մէկգի գնացել ։ այս իմ ուրախութիւնս բաւական է ինձ ։ շնորհակալ եմ մարդասէր Տիրոջմէս, որ զիս անտես չթողուր, փառք անհուն ողորմութեանը ։ Այս հոգի որ երկու թիւ վրայ ձգմարիտ ուրախութեամբ լցուած մուցաւ բոլոր ցաւերը ։ չարատանը վերքին տուած վիշտերը կարծես թէ միթիւրութեան փոխուեցան ։ երկու ժամ առանձնութիւն ինքրեց զինքը պաշտօնը ձեռնառն սանուցմէն, և բոլորովին պատրաստեցաւ յաւիտենական ճաշապարհին հարկաւոր պաշարները հոգալու ։

Սէկն այս օրինակ հոգի որ միթիւրութեամբ լցուած, միւս կողմէն սոսկալի կերցաւ իւր մարմինը անխնայաբար կըծարտէր՝ մահուան գուռը հասցնելով, որ և հոկտեմբերի վեցերորդ գիշերը տանգեց իւր հոգին առ անձկալին Յիսուս հետեւեալ երկուշաբթի օր յուղարկաւորութեան սղալի հանդէսը կատարեցաւ արտաշարժ դարձանախօսութեամբ մի, և մարմինը ամփոփեցաւ ի սուրբ Փրկիչ ի շար աշխատաւոր եպիսկոպոսաց ։ Թաղման հանգիսին բաց ի մեկրաղէից յուղարկ եկած էին նաեւ, ի պատիւ ննջելոյն, Յոյնք, Նոգղիացիք, Այլագիք, Սարիք, Խոյսիք և Հապիք, այլև Աւստրիոյ, Իրոսիոյ և Վերսիայի տէրութեանց հիւպատոսք իրենց խառնելի խրկած էին ի շուք յուղարկաւորութեան հանգիսին ։

Վերսիայի մը (Կիւրի) անց Բաղաւորութեան ։

Վերսիայի հիւանդութեան մը համար կանչէր քանի մը բժիշկ, և կըտեսնեն որ անհնար է քեզ զկարգ և իցէ կերպիւ գաղափար մը ունենալ ի վերայ տարածախոյութեանը զոր պիտի գտնես անոնց դեղորէից ցուցակին մէջ ։ Սակայն պատեթեան այս պակասութիւնը կը ցուցնէ թէ ամենին հիմնաւոր սկզբունք չկայ անոնց դրութեանը (սիւթեմ) մէջ, (եթէ ներքին է դրութիւն անուանել տարտամ, փոփոխական և շարժուն բան մը) ։ Իսկ առեմ այժմ այս գործողութեան կերպը՝ Հոլլանդի բանաւոր դրութեանը հետ ։ որուն գործադանը մէջ երկու գեղէն աւելի բան չես գտնիր ։ որոնք են Դեղահոգ և Կալիքի ։ Սակայն ասոնք իրենց մէջ կը պարունակեն ամեն հարկաւոր տարրերը խափանելու համար անմիջապէս թունաւոր շարաւին (վիրուս) ներգործութիւնը, որ կըծնանի և կը ծանրացնէ զհիւանդութիւնները, Վերահաստեղը կընեգործեն ներքին, հեղանուտներուն վրայ

մարբերով զանոնք ամեն վնասակար օտար նիւթերէն, այնինչ սպեղանին ակտաղեալ մարմնայն մէջ թափանցելով անոր ապականութիւնը կը փարատէ և գործադանաց արտաքին կաղմութիւնը կընորոգէ ։

Վերսիայի ինչ եղանակաւ այս բանը կըլլայ ։ Չեմք գիտեր ամենին և հոգ չէ հիւանդին և մեզ որ գիտեմք ։ Եթէ նաւակը կըքաւէ, եթէ տկարը կըտեսնէ որ իւր ուժը կըհաստատուի Հոլլանդի դեղմալից (վենդէհիլ) աղբեցու թեմամբ, այս բանը կապացուցանէ թէ յիշեալ բժիշկը գտած է գիտութեան հազարաւոր գաղտնիքներէն մէկը, որոնք մինչև ցայսօր անձանց թէ մեր բժշկական ճեմարանաց գլխաւորացը ։

Հոլլանդի բժիշկը կարող եղած է արդեօք, այսպիսի օգտակար արդիւնք ձեռք բերել, այն կամ ոչ ։ Այս այս է միայն բանաւոր հարցումը զոր մէկը կրնայ ընել ։ Այս հարցմանը հոլլանդի պիտի պատասխանէ քաղաքակրթեալ ժողովրդաց չորս մասին երեքին վիայութեամբ ։ Նրիւր գնտոյն չորս մասը իբրեւ վիայ յառաջ պիտի բերէ, որոնք պիտի հաստատեն իւր դեղորէից անսխալութիւնը, որեւիցէ կենդանի լեզուով ։ Այս վիայութեանց կուտակութիւնը անմիտելի է, և եթէ որամաքանութիւնը դրութիւն ունի, եթէ հիմնաւոր ցուցումները կը յայտնեն զձեռնարտութիւնը, և անձնական փորձը ու գիտութիւնը կըստուգեն, չեմք կրնար իմանալ թէ ինչպէս կարելի է ուրանալ զներգործութիւնը Հոլլանդի դեղորէից ։

Ինչպիսի Գիւրի-Ժա, Երազմ ։

Կրկին պատասխանիւմ Մասին ։

Մասին իւր թուովը որ ի 6 նոյեմբերի, (Երազմ) 583 թուոյն մէջ իրեն գէմ գրուած իրաւացի յօգուածոյ մը պատասխանելով, Դեֆալ-Դեֆալ Կրքտէն մեր կարծիքը և զախատութիւն յանձն կառնու ուղեւոր զանոնք հետեւեալ երեք մասանց մէջ, որոց զատ զատ և ըստ կարի համառօտութեամբ կըպատասխանեմք ։

Վերսիայի կրքտէ (Մասին, պատճառ մը չունիմք) Երազմ քաղաքիս ձեռնաւոր և ուրիշ բերնով զինքը թշնամանելու ։ Սէկ ևս կըկարծեմք թէ այսպիսի պատճառ մը չունի կամ պէտք չէ որ ունենայ, ի վերայ այս ամենայնի Դեֆալ-Դեֆալ դործը բացայայտ է և անոր պատճառը ինքը միայն գիտէ և մեզ յայտնի չէ ։ Իսկ եթէ ամենին պատճառ մը չկայ, յայնժամ անշուշտ առաւել մեղադրելի է առանց պատճառի թշնամութեան գործ մը ընելը ։

Վերսիայի, կրքտէ գործեալ Մասին, սխալ և անիրաւ կըհամարեմք նաեւ այն խօսքը թէ իզմիւրի մէջէն արդի Դեֆալի մը ելլէ Մասին գէմ լի թշնամանք և առանց յայտնի ստորագրութեան մը գրէ և (Երազմ) ալ զանկաւ հրատարակէ նէ՝ մեր ընթացքին ձիւտ հատուցում մը ըրած կըլլայ ։ Վասնզի Օրեոնիկն առաջին նա մակին մէջ Երազմի դպրեւոր կէտ մը չկար ։

Երգ մեծապէս կըսխալի Մասին, զընտելութեան (Երազմ) դպրեւոր կէտ մը անգամ չկար ։ Քանզի ազգին գէմ հրապարակաւ եղած թշնամանքը՝ Երազմ իրեն գէմ համարելու պարտաւոր է չիմա տեսնելք թէ Օրեոնիկն գրած առաջին նամակը թշնամական էր ազգին գէմ թէ ոչ ։ Ահաւասիկ յիշեալ նամակին դպրոգական մէկ մասը ։ զոր Մասին հրատարակեց իւր թուոյն մէջ, որ ի 19 սեպտեմբերի 1857 ։

Գործի պատճառները այս նորայնութեան հախառնի են և ասելի չաւ ասին վերաբեր հազիւ և քով երեւի նիւ ծածկելու, յոսուելի են Երեւելիին քով ասին յընդունելի չաւ և չաւաւ իւր ։ Երազմ իւր անհաւատիկ յիշեալ նամակին դպրոգական մէկ մասը ։

Այսինքն ուղեւոր կուղէ թէ, պատճառ կանայք, դուք տգեղ էք և մի յուսաք որ երեսնիդ քով ծածկելով աղբու պիտի երեւիք ։ ուստի մի աշխատիր գէմ գնելու այս նորաձեւութեանը ։ Վասնզի այդպիսի գիտաւորութեամբ ըրած ձեր ջանքը ընդունայն է ։ Ինչու որ ձեր երիտասարդութեան ժամանակը իբրեւ արեւ գեղեցիկ ալ եղած ըլլայիք, հիմա որ, պառաւցեր էր միշտ տգեղ պիտի երեւիք թէ ամպին, այսինքն քովի ետեւէն և թէ առանց քովի ։

